

Nuukuusviikon kalvosarja 2007: Onnea ostamatta!

Kierrätysliike www.nuukuusviikko.net

Materiaalia saa vapaasti käyttää opetustoiminnassa ja tilaisuuksissa, kun mainitsee lähteen. Seppo Leinosen kuvia ei saa julkaista uudelleen ilman lupaa.

Nuukuusviikon kalvosarjan käyttäjälle

Yleistä

Onnea ostamatta -kalvosarja on tarkoitettu käytettäväksi kouluihin, oppilaitoksiin ja esimerkiksi järjestöjen tilaisuuksiin. Kalvosarja on laadittu niin, että sitä voi käyttää soveltaen **nuorille peruskoulun viimeisten luokkien, lukioiden ja ammattioppilaitosten oppilaille mutta myös aikuisille**. Kouluissa kalvopaketti sopii käytettäväksi esimerkiksi maantiedon, yhteiskuntaopin ja elämäntutkimuksen tunneille.

Onnea ostamatta -kalvosarjan tarkoituksena on tarjota tietoa **kulutuksesta ja sen vaikutuksista niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa**. Ajatuksia herättävien sitaattien kautta rohkaistaan oppilaita, opiskelijoita ja erilaisiin tilaisuuksiin osallistujia keskustelemaan: Miksi me Pohjoisessa kulutamme niin paljon enemmän kuin ihmiset Etelässä? Tuottaako yhä lisääntyvä kulutus onnea? Miten kulutuksesta voitaisiin tehdä kestävämpää?

Koko kalvopaketin näyttämiseen on hyvä varata noin kaksi oppituntia riippuen siitä, paljonko aiheet herättävät keskustelua ja paljonko tunnilla tehdään taustamateriaalissa esiteltäviä harjoituksia. Oppituntia voi myös täydentää muulla kulutusaiheisella koulumateriaalilla, jota on kerätty taustamateriaaliin ja Nuukuusviikkojen sivuille: <http://www.nuukuusviikko.net/koulut>.

Taustatietoa ja lähteitä sekä harjoituksia

Kalvo 1: Onnea ostamalla – vai onnea ostamatta? Kuva on Keniasta Nairobin Mathare-slummialueelta. Kuvan on ottanut Hiroshi Sato.

***HARJOITUS:** Katsokaa yhdessä läpi kalvot 2-5. Keskustelkaa hetki parin kanssa, millaisia ajatuksia kalvot herättävät.*

Kalvo 2: Tämän kalvon kuva ja teksti ovat osa Nuukuusviikon 2006 julistenäyttelyä, jonka tarkoituksena on herättää katsoja pohtimaan Pohjoisen arkisia itsestäänselvyyksiä. Sarjaan kuuluvat myös kuvat ja tekstit kalvoista 3,4 ja 23. Kuvat ovat suomalaisten vapaaehtoistyöntekijöiden ottamia, ja ne on otettu Sambiassa, Intiassa ja Nepalissa. Seitsemän julisten näyttelyä voi tiedustella Kierrätysliikkeeltä myös vuonna 2007, ja sen voi myös ladata osoitteesta www.nuukuusviikko.net/pressi.

Kalvo 3: Kuva on Sambian Lusakasta.

Kalvo 4: Kuva on Intian Jaipurista.

Kalvo 5: Kuva on Sambiaasta Chibobon kylästä. Tieto luonnonvarojen kulutuksen määrästä on peräisin Thule-instituutilta, <http://thule.oulu.fi/suomi/index.html>.

Kalvo 6: Tieto resurssien kulutuksen jakautumisesta maailmassa on alun perin peräisin Wuppertal Institutin laskelmista. Tässä lähde: Kati Vähä-Jaakkola (1999) Kestävien valintojen taito. Ekotehokkuus ja kohtuus koulussa, <http://arkisto.sll.fi/kestava/kvt.pdf>.

Kalvon kulutusyhteiskunnan muodostavaa ”kuluttajaluokkaa” koskevat luvut ovat peräisin YK:n ympäristöohjelman (UNEP, UN Environment Programme) entiseltä konsultilta Matthew Bentleylta. Bentleyyn mukaan on olemassa maailmanlaajuinen kuluttajaluokka. Tähän luokkaan kuuluvilla on yli 7000 dollarin vuositulot mitattuna ostovoimapariteetilla (tulotason mittari suhteutettuna ostokykyyn paikallisessa valuutassa). Globaalin kuluttajaluokan sisällä varallisuus vaihtelee paljon, mutta siihen kuuluvat käyttävät tavallisesti esimerkiksi televisioita, puhelimia ja internetiä. Maailmanlaajuiseen kuluttajaluokkaan kuuluu yhteensä 1,7 miljardia ihmistä eli yli neljännes maailman väestöstä.

Vaikka globaali kuluttajaluokka laajenee, sen ulkopuolelle jää yhä valtaosa maailman väestöstä. Vuonna 1999 noin 2,8 miljardia ihmistä eli kaksi viidesosaa maailman väestöstä joutui tulemaan toimeen alle kahdella dollarilla (= n. 1,65 eurolla) päivässä. Kaksi dollaria on raja, joka YK:n ja Maailmanpankin mukaan vaaditaan perustarpeiden tyydyttämiseen. Suunnilleen 1,2 miljardia ihmistä eli äärimmäisessä köyhyydessä, millä tarkoitetaan alle yhden dollarin keskimääräisiä tuloja päivässä.

Lähde: Worldwatch-instituutti (2004) Maailman tila 2004, Helsinki: Gaudeamus, s. 28-29.

Kalvo 7: Tieto resurssien kulutuksen jakautumisesta maailmassa on alun perin peräisin Wuppertal Institutin laskelmista. Tässä lähde: Vähä-Jaakkola, K. (1999) Kestävien valintojen taito. Ekotehokkuus ja kohtuus koulussa, <http://arkisto.sll.fi/kestava/kvt.pdf>.

Kalvo 8: Lähde: Worldwatch-instituutti (2004) Maailman tila 2004, Helsinki: Gaudeamus, s. 16.

Kalvo 9: Ihminen on aiheuttanut haitallisia vaikutuksia lajien elinympäristöissä. Haitalliset vaikutukset voidaan jakaa kolmeen luokkaan: *saastuminen*: myrkkyyvaikutukset heijastuvat populaatioiden elinvoimaisuuteen. Rehevöitymisvaikutukset vaikuttavat populaation rakenteen muuttumiseen: *elinympäristöjen häviäminen ja ympäristötyyppien köyhtyminen*. Lähde: <http://www.edu.fi/teemat/KEKE/monimuotoisuus/uhanalat.html>.

Noin 24 prosenttia maapallon nisäkäslajeista ja 12 prosenttia lintulajeista on uhanalaisia. Lähde: UNEP (2002) Global Environment Outlook 3 (GEO-3). Past, present and future perspectives, UNEP, London: Earthscan Publications Ltd (<http://www.unep.org/geo>)

Ilmastonmuutoksen vaikutuksesta kokonaiset ekosysteemit ovat vaarassa. Lähteet: ACIA (2004) Arktisen alueen lämpenemisen vaikutukset. Suomenkielinen yhteenveto arktisen ympäristön seuranta- ja arviointiohjelman raportista, Helsinki: Ympäristöministeriö ja ulkoasiainministeriö. Alkuperäinen teos: ACIA (2004) Impacts of a Warming Arctic. Arctic Climate Impact Assessment. (<http://amap.no/acia/>); IPCC (2001) Climate Change 2001. Synthesis Report. A Contribution of Working Groups I, II, and III to the Third Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge, United Kingdom, and New York: Cambridge University Press (<http://www.ipcc.ch/pub/pub.htm>); raporttien suomenkieliset tiivistelmät saatavilla <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=12245&lan=fi>).

Ihmisten perustarpeiden tyydytykselle tärkeistä luonnonjärjestelmistä noin 60 prosenttia on vaurioitunut, ja niiden kantokyky heikkenee edelleen. Lähde: World Resources Institute (2005) Millennium Ecosystem Assessment Ecosystems and Human Well-being. Synthesis, Washington DC: Island Press (<http://www.millenniumassessment.org/en/Products.aspx?>).

Kalvo 10: Copyright Seppo Leinonen, www.seppo.net.

Kalvo 11: Kun suomalaisten ekologinen jalanjälki (7, 5 ha/hlö) jaetaan maapallon keskimääräiselle biologiselle tuotannolle henkilöä kohden (1,8 ha/hlö), saadaan 4,17. Tämä voidaan pyöristää neljäksi. Ekologinen jalanjälki havainnollistaa, kuinka paljon maa-alaa tarvitaan infrastruktuurin luomiseen, kulutustavaroiden ja -palveluiden tuottamiseen sekä jätteiden ja päästöjen käsittelyyn. Sitä verrataan ekologiseen kapasiteettiin eli biologisesti tuottavaan maa-alaan. Ekologinen kapasiteetti lasketaan käytettävissä olevan viljelymaan, laitumen, metsän ja rakennetun maan yhteispinta-alana. Mukana on myös hiilidioksidipäästöjen sitomiseen tarvittava metsäpinta-ala.

Ekologinen jalanjälki on osittain epätarkka kulutuksen ja maapallon kantokyvyn mittari. Uusiutumattomat luonnonvarat ovat mukana laskelmissa vain niiden käytön energiankulutuksen osalta. Lisäksi monien tärkeiden tekijöiden vaikutuksia biologiseen tuotantoon ei oteta huomioon, koska tieto niistä on puutteellista. Kolmas epätarkkuus liittyy muiden lajien selviytymisen takaamiseen. Esimerkiksi yllä esitetty luku biokapasiteetista (1,8 ha/hlö) on biologisen perustuotannon määrä jaettuna tasan kaikille ihmisille, mutta oikeasti osa kokonaismäärästä pitäisi jättää muiden eliöiden käyttöön. Suuri osa maapallon noin 10 miljoonasta eliölajista ei pysty elämään ihmisen intensiivisesti käyttämällä alueilla. Siksi niiden käyttöön tulisi jättää suojelubiologioiden mukaan 25 - 75 % maa-alasta. Jos 50 % jätettäisiin muille lajeille, maapallon kantokyky kestäisi ihmiskunnalta vain kulutustason 0,9 ha/hlö.

Vuonna 2003 maapallolla oli biologisesti tuottavaa maa- ja meripinta-alaa eli *biokapasiteettia* noin 11,2 miljardia hehtaaria, mikä tekee 1,8 hehtaaria per asukas. Samaan aikaan ihmiskunnan globaali ekologinen jalanjälki oli 14,1 miljardia hehtaaria, mikä tekee 2,2 hehtaaria per asukas ja ylittää globaalin biokapasiteetin. Ihmiskunnan ekologinen jalanjälki on kasvanut enemmän kuin yhdeksänkertaisesti vuodesta 1961 vuoteen 2003. Rikkaimpien maiden asukkaiden jalanjälki on keskimäärin 5,4 hehtaaria ja köyhimpien vain 0,9 hehtaaria tai sen alle.

Lähteet: Opetusministeriön Kestävä kehitys koulussa -teemasivut, http://www.edu.fi/TEEMAT/KEKE/kulutus/valinta.html#ekologinen_jalanjalki.

WWF, Living Planet Report (2006),
http://www.wwf.fi/wwf/www/uploads/pdf/living_planet_report2006.pdf, s. 16-18.

1900-lukua on kutsuttu ”kulutuksen vuosisadaksi”. Vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla suomalaisten kulutuksen määrä kaksinkertaistui, ja 1990-luvulle tultaessa se oli jo kahdeksankertaistunut. Lähde: Hyvönen, Juntto, Laaksonen & Timonen (2000) Esipuhe teoksessa Hyvää elämää. 90 vuotta suomalaista kuluttajatutkimusta. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus ja Tilastokeskus, s. 5.

Kalvo 12: Lähde: Pantzar, Mika (2000) Tulevaisuuden koti. Arjen tarpeita keksimässä. Helsinki: Otava, s. 139.

Kalvo 13: Kuva on otettu kansalaisjärjestöjen ilmastosiivuilla julkaistusta kalvosarjasta, jonka tiedot perustuvat Tilastokeskuksen (2004) lukuihin. Kuva kertoo, miten paljon suomalaiset päästävät henkeä kohden hiilidioksidipäästöjä (11,3 t) suhteessa muihin maihin ja globaaliin keskiarvoon (n. 4 t). Suomalaiset siis tupruttelevat hiilidioksidia noin kolme kertaa keskiarvoa maailmankansalaista enemmän. Hiilidioksidi on tärkein ilmastomuutosta aiheuttava tekijä, ja ilmastomuutosta taas on kuvattu yhdeksi aikamme suurimmista uhista. Lähde: http://www.ilmasto.org/media/ilmari/kalvosarja_ilmastonmuutoksesta.ppt.

Kalvo 14: Kotitalouksien hiilidioksidilähteet muodostuvat kodin sähkönkulutuksesta (ruuan säilytys ja valmistus, valaistus, kodinkoneet ja elektroniikka), kodin lämmityksestä (myös lämpimän veden kulutus) ja kodin käyttämistä liikennemuodoista (moottorilla vai ilman).

TEHTÄVÄ: Laatikaa yhdessä opetusryhmän top 10-lista tärkeimmistä tavaroista ja tärkeimmistä asioista. Tärkeät asiat kootaan lapuille, joihin jokainen täyttää kolme asiaa. Vastaukset kirjoitetaan taululle kaikkien luettavaksi ja yhdessä pohdittavaksi.

LISÄTEHTÄVÄ: Jos aikaa riittää, voi saman listan koota myös turhimmista tavaroista, joita ei välttämättä tarvitse. Lista voi näyttää nykyisen kulutusyhteiskunnan omituisuutta: Omistaako joku todella tällaisia? Onko minullakin tuollainen? Mikä on toiselle tarpeellista ja toiselle turhaa?

Lähde: Ks. Esim. <http://www.motiva.fi/fi/kuluttajat/asuminen/kodinenergiankulutus/> tai <http://oys.tky.fi/ymparisto/energia/energia.html>. Ks. myös Kotitalouksien hiililaskin: <http://www.mycarbonfootprint.eu/fi/carboncalculator1.asp>.

Kalvo 15: Sitaatti on peräisi Uusi elämä –hankkeen mietelauseiden kokoelmasta: <http://www.uusi-elama.info/index.php?m1=158&m2=266&lang=2>.

Kalvo 16: Tieto perustuu Jyväskylän yliopiston tutkijan Tatu Hirvosen esitelmään “Onnellisuuden taloustieteen nostamia haasteita – kulutusmahdollisuuksien ja kilpailun vaikutus onnellisuuteen” Uusi elämä –hankkeen avausseminaarissa 26.10.2005 (ks. <http://www.uusi-elama.info/failid/PDF:t/166.pdf>).

Kolmessa vuosikymmenessä suomalaisten luonnonvarojen kulutus on kasvanut noin 60 prosenttia. Lähde: Heino, Erja (2004) Ohjaus kestäväan kulutukseen ja tuotantoon Suomessa. Teoksessa Worldwatch-instituutti (2004) Maailman tila 2004, Helsinki: Gaudeamus, s. 231.

Kalvo 17: Maailmanlaajuisessa arvotutkimuksessa World Values Surveys on yhdistetty on yhdistetty yli 65 maassa vuosina 1990 – 2000 tehtyjä elämän tyydyttävyyttä koskevia tutkimuksia. Tutkimustulosten mukaan tulot ja tyytyväisyys kehittyvät melko yhdenmukaisesti noin 13 000 dollarin vuosituloihin saakka (vuoden 1995 ostovoiman mukaan), minkä jälkeen lisätulot näyttävät lisäävän ihmisten itse ilmoittamaa tyytyväisyyttä vähän, jos lainkaan. 13 000 dollaria on noin 10 800 euroa. Lähde: Gardner, Gary & Assandourian, Erik (2004) Hyvä elämä kaikille. Teos.

Kalvo 18: Worldwatch-instituutti (2004) Maailman tila 2004, Helsinki: Gaudeamus, s. 210. Kalvon tiedot perustuvat tutkija Tatu Hirvosen esitelmään, jossa käydään läpi eri tutkijoiden saamia vastauksia siihen, miksi kulutusmahdollisuuksien lisääntyminen ei lisää onnea. Tulokset ovat tiivistetysti seuraavanlaisia:

- Hirsch (1976): Massakuluttaminen vie ilon
- Scitovski (1976): Kuluttaminen miellyttää mutta ei haasta
- Lane (2000): Kuluttaminen vie aikaa tärkeimmiltä asioilta kuten ihmissuhteilta
- Schwartz (2004): (Liika) vaihtoehtoisuus aiheuttaa stressiä ja pettymystä
- Frank (1999): “Luksuskuumeilu” –kuluttaminen ei johda onnellisuuden lisääntymiseen muihin vertailun ja totuttautumisen vuoksi

Lähde: Uusi elämä –hankkeen avausseminaari 26.10.2005, <http://www.uusi-elama.info/failid/PDF:t/166.pdf>.

Kalvo 19: Benjamin Franklin (1706 - 1790) on yksi vaikutusvaltaisimmista Yhdysvaltain perustamiseen vaikuttaneista henkilöistä. Hänet tunnettiin taitavana kirjoittajana, joka oli kiinnostunut laajasti erilaisista asioista ja myös luonnontieteistä. Franklin vaikutti Yhdysvaltain vallankumoukseen, ja vaikka hän ei koskaan toiminutkaan varsinaisena poliitikkoja, hän sai tunnustusta sen ajan älymystön piirissä niin Yhdysvalloissa kuin Euroopassakin.

Lähde: http://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin_Franklin.

Kalvo 20: Tiedot eri maiden varallisuudesta ja ihmisten itse ilmoittamasta hyvinvoinnista perustuvat World Values Surveyn tuloksiin. Kuva löytyy myös tutkija Tatu Hirvosen kalvopakettista, <http://www.uusi-elama.info/failid/PDF:t/166.pdf>. Esimerkiksi Filippiineillä ja Ghanassa bruttokansantuote on alle 3000 dollaria/hlö. Kuitenkin näissä maissa noin 80 % ilmoitti olevansa onnellinen ja tyytyväinen elämäänsä kokonaisuutena, Japanissa ja Itävallassa bruttokansantuote on yli 21 000 dollaria/hlö, mutta onnellisten ja elämäänsä tyytyväisten osuus keikkaa näissä maissa vain hieman 80 %:n yläpuolella. Seitsemänkertainen varallisuuden ero ei ole tuonut merkittäviä muutoksia henkilökohtaisesti koettuun hyvinvointiin.

Kodin, ystävien ja mielekkään tekemisen merkitys näkyy myös em. T. Hirvosen esityksessä.

Kalvo 21: Sitaatti on peräisi Uusi elämä –hankkeen mietelauseiden kokoelmasta: <http://www.uusi-elama.info/index.php?m1=158&m2=266&lang=2>

Kalvo 22: Sitaatti on peräisi Uusi elämä –hankkeen mietelauseiden kokoelmasta: <http://www.uusi-elama.info/index.php?m1=158&m2=266&lang=2>.

Kalvo 23: Kuva on Nepalín Katmandusta.

Kalvot 24-26: Vihjeitä on kerätty lähinnä nuoria ajatellen, mutta hieman soveltamalla ne sopivat vanhemmillekin. Vanhemmille kuulijoille voi myös esittää tarkemmin kotitalouksien ympäristövaikutuksia ja ekorakentamisen mahdollisuuksia. Ympäristöä huomioivasta rakentamisesta enemmän esimerkiksi Motivan energiatehokas koti -sivustolta osoitteessa <http://www.energiatehokaskoti.fi/fi/>.

Tietoja kotitalouksien ympäristövaikutuksista Euroopassa löytyy raportista European Environment Agency (2005) Household consumption and the environment, http://reports.eea.eu.int/eea_report_2005_11/en.

Kalvo 24. HARJOITUS: Pohtikaa pienryhmissä, mitä (aineellista ja aineetonta) kuluttamista kukin on tehnyt kuluneen viikon aikana. Aineettomaksi kuluttamiseksi voi tässä harjoituksessa laskea myös palveluiden käytön tai television katselun, lainakirjan lukemisen tai vaikka spinning-tunnin, koska niistä ei jää käytön jälkeen materiaa omaa komeroa täyttämään. Tosiasiassa myös palveluille tai vaikkapa lainattaville tavaroille voidaan laskea ympäristövaikutuksia.

LISÄHARJOITUS: Vaihtoehtoisesti voi keskustella siitä, mitkä elämykset ovat kuluneen vuoden ajalta jääneet parhaiten mieleen, ja mitkä niistä liittyvät kuluttamiseen tai tavarahan. Mitä nämä tavarat ovat? Paljonko niitä on? Liittyvätkö elämykset tavaroihin itseensä ja niiden omistamiseen vai siihen, mitä niillä voi tehdä – esimerkiksi urheiluvälineet eivät välttämättä itsessään tuota iloa vaan se, mitä niillä voi tehdä.

Kalvo 27: Demokritos oli [kreikkalainen esisokraatikoihin](http://fi.wikipedia.org/wiki/Demokritos) lukeutunut [filosofi](#). Hänet tunnetaan parhaiten luonnonfilosofiastaan ja atomismistaan. <http://fi.wikipedia.org/wiki/Demokritos>.

Kalvo 28: Tarkempia toimintavinkkejä ja lisätietoa löytyy Nuukuusviikon sivuilta: <http://www.nuukuusviikko.net/kierratysliike/materiaaleja>.

Kalvo 29: Lisätietoa Kierrätysliikkeestä ja Nuukuusviikon historiasta löytyy sivuilta <http://www.nuukuusviikko.net/kierratysliike>.

Lue lisää:

Meadows D. & Randers J. & Meadows D. (2005) Kasvun rajat 30 vuotta myöhemmin, Helsinki:Gaudeamus.

Nuukuusviikon ja Kierrätysliikkeen verkkosivut, <http://www.nuukuusviikko.net>.

Opetusministeriön Kestävä kehitys koulussa -verkkosivut, <http://www.edu.fi/teemat/keke/>.

United Nations Department of Economic and Social Affairs (2002) Global Challenge, Global Opportunity. Trends in Sustainable Development. Johannesburg World Summit on Sustainable Development, http://www.un.org/esa/sustdev/publications/critical_trends_report_2002.pdf

Uusi elämä –hankkeen verkkosivut, <http://www.uusi-elama.info>.

Vähä-Jaakkola, K. (1999) Kestävien valintojen taito. Ekotehokkuus ja kohtuus koulussa, <http://arkisto.sll.fi/kestava/kvt.pdf>.

World Resources Institute, Earth Trends ympäristötietoportaali, <http://earthtrends.wri.org/>.

Worldwatch-instituutti (2004) Maailman tila 2004. Teemana kulutus, Helsinki: Gaudeamus, Ks. myös Worldwatch-instituutin kulutus-portaali, <http://www.worldwatch.org/features/consumption/>.